

5. Sınıf

Sosyal Bilgiler

1. Öğrenme Alanı: Birlikte Yaşamak

1. Dönem 1. Ortak Yazılı · Genel Tekrar

Talim Noktası
5 · 6 · 7. SINIF DERS KİTAPLARI

1. ÖĞRENME ALANI

Birlikte Yaşamak

Gruplar ve roller, kültürel özelliklere saygı, yardımlaşma ve dayanışma

Bu temada neler var?

1 Gruplarımız ve Rollerimiz 2
2 Kültürel Zenginliğe Saygı 6
3 Yardımlaşma ve Dayanışmada Bir Aradayız 11

Sabah evden çıkarken bir ailenin üyesisiniz. Okul servisinde bir yol arkadaşı, sınıfta bir öğrenci, teneffüste bir oyun takımının oyuncusunuz. Akşam bir komşunun kapısını çaldığınızda ise bir mahallenin parçasısınız. Bu öğrenme alanında birlikte yaşamanın üç temel taşını inceleyeceksiniz: dâhil olduğunuz **gruplar**, insanları zenginleştiren **kültürel özellikler** ve toplumu bir arada tutan **yardımlaşma ve dayanışma**.

1 Gruplarımız ve Rollerimiz

Grup nedir?

Ilgaz, hafta sonu mahallesindeki parkta top oynayan çocuklara katılır. Hepsi aynı kurallarla oynar, takımlar kurulur, sıra ile kaleye geçilir. Oyun bitince toplar birlikte toplanır. Bu çocukları bir araya getiren şey **ortak bir amaç** ve **ortak kurallardır**.

Tanım Grup

Ortak bir amaç için bir araya gelen, birbiriyle iletişim kuran ve belirli kurallara uyan insan topluluğuna grup denir.

Aynı otobüste yolculuk eden ama birbiriyle hiç ilişki kurmayan insanlar bir grup sayılmaz. Grup olmak için üyelerin **birbirini etkilemesi** ve birlikte bir şey yapması gerekir.

İnsan doğduğu andan itibaren bir gruba katılır. Bu ilk grup **ailedir**. Büyüdükçe arkadaş grupları, okul, kulüpler ve gönüllü topluluklar hayatımıza girer. Her yeni grup, bize hem yeni arkadaşlıklar hem de yeni görevler kazandırır.

AİLE

Hayatımızdaki ilk gruptur. Sevgi, güven ve bakım bu grupta başlar. **Örnek roller:** çocuk, kardeş, abla veya ağabey.

ARKADAŞ

Ortak ilgilerle kurulur, gönüllülüğe dayanır. **Örnek roller:** oyunu başlatan lider, küsleri barıştıran arabulucu.

OKUL

Öğrenmek için bir araya geldiğimiz gruptur. **Örnek roller:** sınıf başkanı, nöbetçi öğrenci.

SOSYAL SORUMLULUK

Topluma yarar sağlamak için kurulur. **Örnek roller:** gönüllü, yönetici, kampanya sorumlusu.

Bir insan, birçok rol

Tanım Rol

Bir grupta üstlendiğimiz konuma ve bu konumun bizden beklediği davranışlara rol denir.

Örneğin sınıf başkanının rolü; sınıfı temsil etmeyi, arkadaşlarının önerilerini öğretmene iletmeyi ve sınıfta düzene katkı vermeyi içerir.

Elçin'i tanıyan dört kişiye "Elçin kimdir?" diye soralım. Küçük kardeşi, "O benim **ablam**; sabahları çantamı hazırlamama yardım eder." der. Sınıf öğretmeni, "Bu hafta sınıfımızın **nöbetçi öğrencisi**; teneffüste koridorun düzenine dikkat ediyor." diye cevap verir. Satranç kulübündeki bir arkadaşı, "O bizim **takım kaptanımız**; turnuva eşleşmelerini o hazırladı." der. Annesi ise "Pazar alışverişinde bana yardım eden **çocuğum**." diye anlatır. Dört cevap da doğrudur; çünkü her biri Elçin'i başka bir gruptaki yeriyle tanır.

Görüldüğü gibi bir kişi **aynı anda birden çok role** sahip olabilir. Roller, bulunduğumuz gruba göre değişir. Evde abla olan Elçin, kulüpte kaptan, sınıfta bir öğrencidir. Hangi gruptaysak o grubun beklediği rolü yerine getiririz.

Elçin'in rolleri

Şema temsilîdir

Tuzağa düşme!

Rol ile kişiyi karıştırmayınız

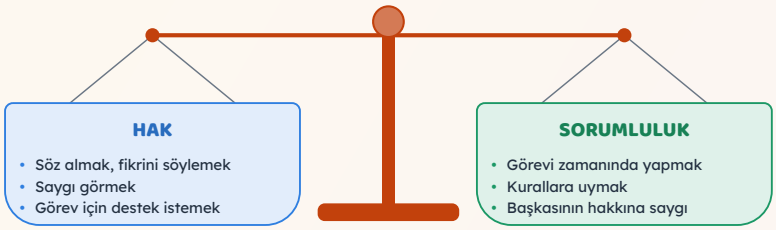
Rol, kişinin kendisi değil, gruptaki **görevidir**. Sınıf başkanı olan bir öğrenci evde yine kardeştir, kulüpte ise sıradan bir üyedir. Bir gruptaki rolümüz başka bir grupta bize ayrıcalık sağlamaz.

Roller, haklar ve sorumluluklar

Her rol kişiye bazı **haklar** ve bazı **sorumluluklar** getirir. Hak, kişinin sahip olduğu ve başkalarından saygı beklediği yetkidir. Sorumluluk ise kişinin üstlendiği görevi yerine getirme yükümlülüğüdür. Hak ve sorumluluk birbirini tamamlar: Hakkını isteyen kişinin, sorumluluğunu da yerine getirmesi gerekir.

Hak ve sorumluluk dengesi

Şema temsilîdir

Hakkını isteyen, sorumluluğunu da yerine getirir.

Aşağıdaki tabloda farklı gruplardaki roller ve bu rollerin getirdiği hak ve sorumluluklar karşılaştırılmıştır.

Grup ve rol	Haklar	Sorumluluklar
Aile: çocuk	Sevgi ve bakım görmek, eğitim almak	Ev işlerine yaş ölçüsünde katılmak
Aile: ağabey	Kendi eşyasına saygı görmek	Küçük kardeşine örnek olmak
Okul: sınıf başkanı	Sınıfı temsil etmek, söz almak	Arkadaşlarının görüşünü tarafsız iletmek
Okul: nöbetçi	Görev için gerekli izni almak	Görevini zamanında, eksiksiz yapmak
Arkadaş: arabulucu	Fikrini özgürce söylemek	İki tarafı da dinlemek, taraf tutmamak
Gönüllü grup: kampanya sorumlusu	Grubun desteğini istemek	Kampanyayı planlamak ve duyurmak

Tabloyu incelediğinizde bazı **benzerlikler** görürsünüz. Her rolde görüş bildirme ve saygı görme hakkı vardır. Bütün rollerde de görevi zamanında ve dürüstçe yapma sorumluluğu bulunur. **Farklılıklar** ise rolün türünden doğar: Sınıf başkanının temsil etme sorumluluğu, nöbetçinin düzeni sağlama sorumluluğundan farklıdır.

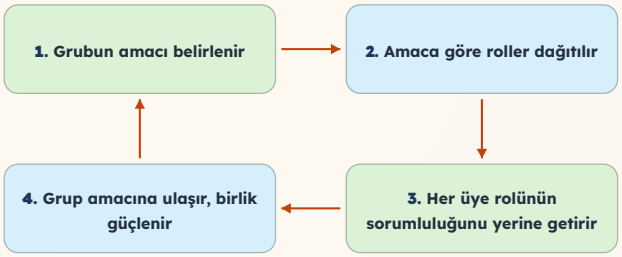
Gruplar ile roller arasındaki ilişki

Gruplar ile roller arasında sıkı bir **ilişki** vardır. Grubun amacı, o grupta hangi rollere ihtiyaç duyulacağını belirler. Bir futbol takımında kaleci, savunma oyuncusu ve kaptan gerekir. Bir koroda ise solist, şef ve koro üyeleri bulunur. Amaç değişince roller de değişir.

Roller de grubun başarısını etkiler. Bir rolün sahibi görevini aksatırsa grubun bütünü bundan etkilenir. Nöbetçi öğrenci görevini unutursa sınıfın düzeni bozulur. Kampanya sorumlusu duyuruyu zamanında yapmazsa yardım toplama etkinliğine az kişi katılır. Bu yüzden her üye kendi rolünü **görev bilinciyle** yerine getirmelidir.

Grup ve rol ilişkisi döngüsü

Şema temsilîdir

Ortaokulla gelen yeni gruplar

Ortaokula başlamak, hayatınızdaki grupların da **değişmesi** demektir. Artık her dersin ayrı bir öğretmeni vardır. Okulda yeni kulüpler, yeni sınıf arkadaşları ve yeni görevler sizi bekler. Bazı ilkokul arkadaşlarınız başka okullara gitmiş olabilir; yerlerine yeni arkadaşlar gelir.

Bu değişim rolleri de etkiler. İlkokulda sınıfın en büyükleri olan öğrenciler, ortaokulda en küçükler arasındadır. Yeni bir kulübe katılan öğrenci önce üye olur, zamanla sorumluluk alıp kulüp temsilcisi olabilir. Grupların ve rollerin değiştiğini fark etmek, yeni ortama **uyum sağlamayı** kolaylaştırır.

Grupların ortak özellikleri

- Her grubun bir **amacı** vardır.
- Grup üyeleri birbiriyle **iletişim** kurar.
- Her grubun yazılı ya da yazısız **kuralları** bulunur.
- Grup üyeleri farklı **roller** üstlenir.
- Bir kişi aynı anda birçok gruba dâhil olabilir.

Notlarım

İlkokuldan ortaokula: neler değişir?

	İlkokulda	Ortaokulda
Öğretmenler	Derslerin çoğuna sınıf öğretmeniniz girer.	Her dersin ayrı bir öğretmeni vardır.
Arkadaşlar	Yıllardır tanıdığınız sınıf arkadaşları.	Farklı okullardan gelen yeni arkadaşlar.
Okuldaki yeriniz	Okulun en büyükleri arasındasınız.	Okulun en küçükleri arasındasınız.
Gruplar ve roller	Sınıf ve oyun grupları.	Yeni kulüpler ve takımlar: önce üye, zamanla temsilci.

Gruplar değiştikçe roller de değişir; bunu fark etmek yeni ortama uyumu kolaylaştırır.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Grup**, ortak amaç için bir araya gelen ve birbirini etkileyen insanlardır.
- **Rol**, kişinin grup içindeki konumu ve bu konumun gerektirdiği davranışlardır.
- Bir kişi **aynı anda birçok role** sahiptir; roller gruba göre değişir.
- Her rol **hak ve sorumluluk** getirir; görev bilinci grubu güçlendirir.

Kavram haritası: Gruplarımız ve rollerimiz

2 Kültürel Zenginliğe Saygı

Kültür nedir?

Bir toplumun yaşayış biçimini düşününüz: konuştuğu dil, sofrasına koyduğu yemekler, düğünlerde çaldığı müzik, bayramlarda giydiği kıyafetler, büyüklerine gösterdiği saygı. Bunların hepsi o toplumun **kültürünü** oluşturur.

Tanım Kültür

Bir toplumun geçmişten bugüne biriktirdiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi değerlerin bütününe kültür denir.

Kültürün bazı ögeleri elle tutulur: bir halı, bir kilim, bir çini tabak, bir taş köprü. Bazıları ise elle tutulmaz: bir masal, bir türkü, bir bayram geleneği, misafire ikram alışkanlığı. Her iki tür öge de toplumun **kimliğini** taşır ve yaşatıldıkça güçlenir.

SANAT

Halı, çini, taş işçiliği, nakış gibi el sanatları ve resim, mimari.

MÜZİK

Türküler, ninniler, halk oyunlarının ezgileri, yöresel çalgılar.

YEMEK

Yöresel yemekler, sofra düzeni, birlikte yemek yeme alışkanlıkları.

GİYİM

Yöresel kıyafetler, işlemeler, takılar ve özel günlerde giyilenler.

KUTLAMA

Bayramlar, şenlikler, festivaller ve düğün gelenekleri.

GELENEK VE GÖRENEK

Misafirperverlik, büyüklere saygı, komşuluk ilişkileri gibi kuşaktan kuşağa geçen alışkanlıklar.

Ülkemizin dört bir yanında kültür

Türkiye, farklı bölgelerinde birbirinden zengin **kültürel ögeler** barındırır. Bu ögelerin bir bölümü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün [UNESCO (Yunesko)] korunması gereken yaşayan miras listelerine de girmiştir. Bu listeler ve ortak mirasımız ayrıntılı olarak 3. öğrenme alanında ele alınacaktır. Burada bu ögelerin insanları nasıl bir araya getirdiğine odaklanacağız.

Bu örnekler, ülkemizin her bölgesinin kendine özgü bir kültürel rengi olduğunu gösterir. Bir ilin yemeği, başka bir ilin türküsü, bir başkasının el sanatı bir araya gelince **kültürel zenginlik** ortaya çıkar. Bu ögeler bizi birbirimizden ayırmaz; tersine, hepsi **ortak kültürümüzün** parçasıdır.

Ortak bir sofra: Keşkek

Bazı gelenekler insanları doğrudan bir araya getirir. **Keşkek** geleneğinde düğün, bayram gibi özel günlerde buğday ve et, büyük kazanlarda birlikte pişirilir. Kadınlar ve erkekler hazırlıkta görev paylaşır, usta aşçılar bilgilerini çıraklarına öğretir. Pişen yemek, komşu köylerden gelen misafirlerle birlikte yenir. Bu gelenek 2011'de UNESCO listesine girmiştir.

Keşkek örneği bize şunu gösterir: Kültürel ögeler yalnızca bir yemek ya da bir müzik değildir; insanlar arasında **paylaşma** ve **birlik** duygusunu da besler.

Keşkek geleneğinin döngüsü

Şema temsilîdir

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile ortak bağlar

Lefkoşa'nın eski çarşısında dolaşan biri; Osmanlı çeşmeleri, kemerli han avluları ve her yerde duyduğu Türkçe ile kendini tanıdık bir yerde hisseder. Bu tanıdıklığın kökleri yüzyıllar öncesine uzanır. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Türkiye ile **tarihî ve kültürel bağları** güçlü olan bir devlettir. Ada 1571'de Osmanlı yönetimine girmiş, 1878'e kadar da bu yönetimde kalmıştır. Bu dönemde Anadolu'dan adaya Türk aileler yerleştirilmiştir. Türkçe ve Anadolu'nun gelenekleri böylece adada kök salmış, kuşaktan kuşağa yaşatılmıştır. KKTC, 15 Kasım 1983'te kurulmuştur.

Kıbrıs'ta Türk varlığının zaman şeridi

Yıllar arasındaki uzaklıklar ölçekli değildir.

Bugün Kıbrıs Türkleri ile aramızda pek çok **benzerlik** vardır. Aynı dili, Türkçeyi konuşuruz. Atasözlerimiz, masallarımız, düğün ve bayram geleneklerimiz birbirine yakındır. Lefkoşa'daki **Büyük Han**, Osmanlı döneminde XVI. yüzyılda yapılmış bir handır ve Anadolu'daki hanlarla aynı mimari anlayışı taşır. Bu yapı bugün el sanatları atölyeleri ve kültür etkinlikleriyle yaşamaya devam eder.

Kıbrıs ile ortak kültür ögeleri

Öge	Türkiye'de	KKTC'de
Dil	Türkçe	Türkçe
Mimari	Osmanlı hanları, çeşmeler	Lefkoşa'da Büyük Han, Osmanlı çeşmeleri
Sözlü kültür	Atasözleri, masallar, fıkralar	Atasözleri, masallar, fıkralar
Gelenek	Misafire ikram, büyüklere saygı	Misafire ikram, büyüklere saygı

Farklı ülkelerin kültürleri

Dünyanın her yerinde insanlar kendi kültürlerini yaşatır. Bu kültürleri tanımak, hem farklılıkları hem de **benzerlikleri** görmemizi sağlar. Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz:

- **Japonya:** Japon mutfak kültürü **washoku (vaşoku)**, özellikle yeni yıl kutlamalarında öne çıkar. Aileler özel yemekleri birlikte hazırlar ve paylaşır; bu gelenekte doğaya saygı önemli bir yer tutar. Washoku 2013'te UNESCO listesine girmiştir.
- **Gana: Kente (kentey)**, ipek ya da pamuk şeritlerin tezgâhta dokunup yan yana dikilmesiyle yapılan renkli bir kumaştır. Ganalı topluluklar için bir kimlik simgesidir. Kente dokumacılığı 2024'te UNESCO listesine girmiştir.
- **Ortak bir gelenek: Nasreddin Hoca fıkralarını** anlatma geleneği yalnızca bizde değil, başka ülkelerde de yaşar. Bu gelenek, 2022'de Türkiye ile birlikte yedi ülkenin ortak başvurusuyla UNESCO listesine girmiştir.

Bu örneklerde bir benzerlik dikkatinizi çekti mi? Japon ailelerin yeni yılda sofra başında buluşması ile bizim bayram sofralarımız, **aile bağlarını güçlendirme** bakımından birbirine benzer. Gana'daki kente ile Gaziantep'teki Antep işi ise el emeğinin kuşaktan kuşağa aktarılması bakımından ortaktır.

Saygı, birlikte yaşamayı nasıl etkiler?

İnsanlar farklı kültürlerden gelebilir; farklı yemekler pişirebilir, farklı bayramlar kutlayabilir, farklı **inançlara** sahip olabilir. Birlikte yaşamanın anahtarı, bu farklılıkları **saygıyla** karşılamaktır.

Tanım Saygı

Karşımızdakinin yaşayış biçimini küçümsememek, onu tanımaya istekli olmak ve kendi değerlerimizi de onurla yaşatmak saygı göstermektir.

Aşağıdaki iki örnek olayı karşılaştırınız.

İki örnek olay karşılaştırıldığında şu sonuca ulaşılır: Kültürel özelliklere saygı gösterilen yerde **güven, dostluk ve iş birliği** artar. Saygı gösterilmeyen yerde ise kırgınlık, dışlanma ve yalnızlık ortaya çıkar. Toplumun **birlik ve beraberliği**, bireylerin birbirine gösterdiği saygıyla güçlenir.

İki örnek olayın karşılaştırması

Şema temsilîdir

	Örnek olay 1: Yeni komşu	Örnek olay 2: Okul şenliği
Davranış	Çocuklar yeni oyunu merakla öğrenir, kendi oyunlarını da öğretir.	Bir öğrenci yemeği tatmadan "garip" deyip güler.
Duygu	Yeni gelen aile kendini değerli ve güvende hisseder.	Arkadaşı üzülür, masasını erkenden toplar.
Sonuç	Komşuluk bağı güçlenir; güven ve dostluk artar.	Kırgınlık ve dışlanma oluşur; şenliğin birleştirici havası bozulur.

Saygı gösterilen yerde birlik güçlenir; saygısızlık insanları birbirinden uzaklaştırır.

Tuzağa düşme!

Saygı, benzemek zorunda olmak değildir

Farklı kültürlere saygı duymak, kendi kültürümüzü bırakmak anlamına gelmez. Kendi **millî ve manevi değerlerimizi** yaşatırken başkalarının değerlerine de saygı gösteririz. Saygı, iki tarafın da kendisi olarak kalabildiği bir ortam yaratır.

Saygının birlikte yaşamaya etkileri

- İnsanlar kendini **güvende** ve değerli hisseder.
- Farklı kültürlerden insanlar arasında **dostluk** kurulur.
- Ortak işlerde **iş birliği** kolaylaşır.
- Farklılıklar bir sorun değil, **zenginlik** olarak görülür.
- Toplumun **birlik ve beraberliği** güçlenir.

Gölge oyunu ile anlatmak

Karagöz, ülkemizin geleneksel **gölge oyunudur**. Deve ya da sığır derisinden kesilip boyanan figürler, arkadan ışık verilen beyaz bir perdeye tutulur. Perdeye düşen renkli gölgeler, Karagöz ile Hacivat'ın ve diğer karakterlerin esprili konuşmalarını canlandırır. Karagöz 2009'da UNESCO listesine girmiştir.

Gölge oyunu, kültürel farklılıkları anlatmak için de güzel bir araçtır.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Kültür**, bir toplumun kuşaktan kuşağa aktardığı maddi ve manevi değerlerin bütünüdür.
- Sanat, müzik, yemek, giyim, kutlama, gelenek ve görenekler **kültürel ögelerdir**.
- KKTC ile aramızda dil, tarih ve gelenekler bakımından **güçlü bağlar** vardır.
- Kültürel özelliklere **saygı**, güveni ve dostluğu artırır; birlik ve beraberliği güçlendirir.

Kavram haritası: Kültürel zenginliğe saygı

Kendimi değerlendiriyorum

	Evet	Kısmen	Henüz değil
Kültürel ögelere örnek verebilirim.	☐	☐	☐
Farklı yörelerin kültürlerini karşılaştırabilirim.	☐	☐	☐
Saygının birlikte yaşamaya etkisini açıklayabilirim.	☐	☐	☐

"Henüz değil" dediğiniz konuyu bölümden yeniden okuyunuz.

3 Yardımlaşma ve Dayanışmada Bir Aradayız

Yardımlaşma ve dayanışma nedir?

Kaan'ın köyünde bir aile, yağmurlar başlamadan evinin damını onarmak zorundadır. Komşular bir sabah **birlikte** toplanır; kimi kiremit taşır, kimi çay demler, kimi yemek hazırlar. İş akşama kadar biter. Ertesi hafta aynı komşular, bir başka ailenin bahçesini birlikte çapalar.

Tanım Yardımlaşma

İnsanların ihtiyaç duyan birine karşılık beklemeden destek olmasına yardımlaşma denir.

Tanım Dayanışma

Bir topluluğun üyelerinin ortak bir amaç ya da zorluk karşısında birbirine destek olarak hareket etmesine dayanışma denir.

Yardımlaşmada çoğu zaman bir taraf yardım eder, diğeri alır. Dayanışmada ise herkes hem destek verir hem de destek bulur.

Yardımlaşma ve dayanışma

Şema temsilîdir

Tanım İmece

Birçok kimsenin bir araya gelip el birliğiyle bir işi görmesine imece denir.

Kaan'ın köyündeki dam onarımı bir imecedir. İmece, Anadolu'da yüzyıllardır yaşayan bir dayanışma geleneğidir. Bugün okul bahçesini birlikte temizlemek ya da mahallede ağaç dikmek de imece ruhunun güncel örnekleridir.

Tuzağa düşme!

İki kavramı ayırt ediniz

Yaşlı bir komşunun alışverişini taşımak **yardımlaşmaya** örnektir. Bir mahallenin bütün sakinlerinin, mahalledeki parkı birlikte onarması ise **dayanışmaya** örnektir. Dayanışmada topluluğun bütünü ortak bir amaç için birlikte hareket eder.

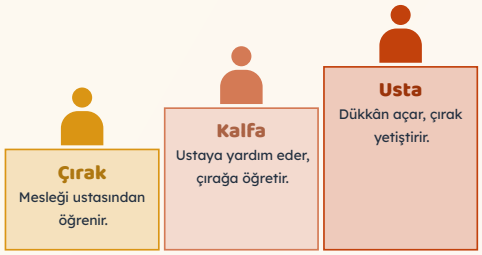
Geçmişten bugüne dayanışma gelenekleri

Yardımlaşma ve dayanışma, toplumumuzun geçmişinden bugüne taşıdığı köklü **değerlerdendir**. Farklı dönemlerde farklı biçimlerde yaşatılmıştır.

Ahilik: XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan Ahilik, esnaf ve zanaatkârları bir araya getiren bir teşkilattır. Ahi Evran'ın adıyla anılır. Bu teşkilatta ustalar, kalfalar ve çıraklar bulunurdu. Üyelerden **doğruluk, cömertlik ve güvenilirlik** beklenirdi. Çırak, mesleğini iyi öğrenmeden kendi dükkânını açamazdı. Ahilik, meslek ahlakını ve esnaf arasındaki **dayanışmayı** güçlendirmiştir.

Ahilikte çıraktan ustaya

Şema temsilîdir

Ahilikte beklenen değerler

- Doğruluk
- Cömertlik
- Güvenilirlik

Çırak, mesleği iyi öğrenmeden kendi dükkânını açamazdı.

Vakıflar: Vakıf, bir kişinin malının bir bölümünü ya da tamamını, sürekli bir hizmet amacına ayırmasıyla kurulan kuruluştur. Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde vakıflar aracılığıyla çeşmeler, hanlar, hamamlar, hastaneler ve yoksullara yemek veren aşevleri (imaretler) yaptırılmıştır. Bu yapıların bir bölümü bugün hâlâ kullanılır. Vakıflar, toplumun ihtiyaçlarını **kalıcı biçimde** karşılamayı amaçlamıştır.

Günümüzde yardımlaşma ve dayanışma

Günümüzde yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri hem **devlet kurumları** hem de **sivil toplum kuruluşları** tarafından yürütülür. Bireyler de bu faaliyetlere gönüllü olarak katılabilir.

Tanım Sivil toplum kuruluşu (STK)

Devletten bağımsız olarak, kâr amacı gütmeden, belirli bir amaç için bir araya gelen gönüllü insanların kurduğu derneklere, vakıflara ve benzeri kuruluşlara sivil toplum kuruluşu denir.

STK'ler çevre, eğitim, sağlık, afet ve sosyal yardım gibi pek çok alanda çalışır.

Notlarım

TÜRK KIZILAY

1868'de savaşta yaralanan ve hastalanan askerlere yardım için kuruldu; 1935'te Kızılay adını aldı. **Kan bağışı**, afet ve sosyal yardım alanlarında gönüllülerle çalışır.

AFAD

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2009'da kuruldu ve İçişleri Bakanlığına bağlıdır. Afetlere **hazırlık**, müdahale ve iyileştirme çalışmalarını yürütür.

OKUL KULÜPLERİ

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaokullarda öğrenciler, kulüpler aracılığıyla **toplum hizmeti** çalışmalarına katılır.

Tuzağa düşme!

Her kurum STK değildir

AFAD bir devlet kurumudur; STK değildir. STK'ler devletin dışında, gönüllü insanlar tarafından kurulur. Devlet kurumları ve STK'ler ise afet gibi zor zamanlarda **iş birliği** yaparak birlikte çalışabilir.

Yardımlaşma ve dayanışma toplumsal birliği nasıl etkiler?

Yardımlaşma ve dayanışma, yalnızca yardım alan kişiye değil, **toplumun bütününe** yarar sağlar. Bu faaliyetlerin etkilerini birlikte sorgulayalım.

Soru	Olası cevap
Yardım alan kişi ne kazanır?	İhtiyacı karşılanır, yalnız olmadığını hisseder.
Yardım eden kişi ne kazanır?	Sorumluluk alır, başkalarının durumunu anlamayı öğrenir.
Toplum ne kazanır?	İnsanlar arasında güven artar, birlik ve beraberlik güçlenir.
Dayanışma olmasaydı ne olurdu?	Zor durumdaki insanlar yalnız kalır, toplumsal bağlar zayıflardı.

Zor zamanlarda yardımlaşma ve dayanışma daha da önem kazanır. Afet gibi durumlarda insanlar ülkenin dört bir yanından **destek** gönderir, gönüllüler yardım toplar, kurumlar birlikte çalışır. Bu birliktelik, insanlara **umut** verir ve toplumun yeniden ayağa kalkmasını kolaylaştırır.

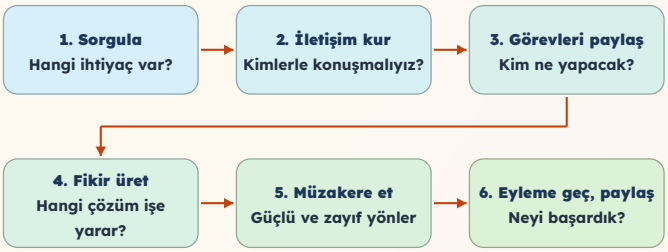
Notlarım

Bir sosyal sorumluluk projesi nasıl hazırlanır?

Siz de bir **sosyal sorumluluk projesi** hazırlayarak yardımlaşma ve dayanışmaya katkı sağlayabilirsiniz. Sosyal sorumluluk projesi, bir topluluğun ihtiyacını karşılamak için planlı biçimde yürütülen gönüllü bir çalışmadır. Projenin başarılı olması için adımları sırayla izlemek gerekir.

Sosyal sorumluluk projesinin adımları

Şema temsilîdir

1. Sorgulama: İlk adım, çevrenizdeki ihtiyacı fark etmektir. Okulunuzda, mahallenizde ya da yakın çevrenizde hangi gruplar desteğe ihtiyaç duyuyor? Bu ihtiyacın nedeni ne olabilir? Yardımlaşma ve dayanışma bu soruna nasıl çözüm olabilir?

2. Sosyal temas oluşturma: İhtiyacı doğru anlamak için ilgili kişilerle **iletişim** kurmak gerekir. Öğretmeninizle, okul idaresiyle, velilerle, gerekirse mahalle muhtarıyla konuşabilirsiniz. Projenin hedef kitlesine ne istediklerini sormak, gerçek ihtiyacı belirlemenizi sağlar.

3. Grup dinamiğini sağlama: Projede herkesin bir **görevi** olmalıdır. Sınıf gruplara ayrılır ve her gruba ayrı bir görev verilir. Görevler aşağıdaki gibi paylaştırılabilir.

Görev grubu	Ne yapar?
Yönetici	Proje takvimini hazırlar, grupların birbirinden haberdar olmasını sağlar.
İhtiyaç saptama	Hedef kitleyle görüşür, ihtiyaçları önem sırasına koyar.
Kaynak belirleyici	Gereken malzemeyi, mekânı ve desteği belirler.
Kampanya sorumlusu	Afiş, broşür ve duyurularla projeyi tanıtır.
Faaliyet yürütücüleri	Proje günü sahadaki işleri yürütür ve düzeni sağlar.

4. Fikir üretme: Gruplar; **çocuklara, yaşlılara** ya da **okullara** yönelik proje fikirleri üretir. Okulunuzda ve ilçenizde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okulların daha önce yaptığı projeleri öğretmeninizin rehberliğinde inceleyiniz. Bu projelerden, kendi deneyimlerinizden ve çevrenizdeki ihtiyaçlardan esinlenerek özgün fikirler geliştiriniz.

5. Müzakere etme: Fikirler sınıfta tartışılır. Her fikrin **güçlü ve zayıf yönleri** bir tabloya yazılır. Zayıf yönleri gidermek için yeni çözümler aranır. Sonunda sınıf, ortak kararla bir fikri seçer. Müzakere ederken herkesin görüşünü dinlemek, gerekçeyle konuşmak ve ortak bir noktada buluşmak önemlidir.

6. Eyleme dönüştürme ve paylaşma: Seçilen fikir bir plana dönüştürülür. Gruplar görevlerini yerine getirerek projeyi **veli ve okul idaresinin gözetiminde** uygular. Projenin sonunda süreci anlatan **broşürler** ve **kısa videolar** hazırlanır, okulda paylaşılır. Proje bittikten sonra "Neyi iyi yaptık, neyi geliştirebiliriz?" sorusu sınıfça değerlendirilir.

Tuzağa düşme!

Güvenlik ve mahremiyet

Proje çalışmalarını her zaman öğretmeninizin ve velilerinizin bilgisi dâhilinde yürütünüz. Yardım alan kişilerin fotoğraflarını ya da kişisel bilgilerini izinsiz paylaşmayınız. Yardım ederken karşınızdaki kişinin **onurunu** korumak, yardımın kendisi kadar önemlidir.

KISACA HATIRLAYALIM

- **Yardımlaşma**, ihtiyaç sahibine karşılık beklemeden destek olmaktır; **dayanışma**, topluluğun ortak amaç için birbirine destek olarak hareket etmesidir.
- **İmece**, **Ahilik** ve **vakıflar**, geçmişten bugüne uzanan dayanışma örnekleridir.
- Günümüzde devlet kurumları, **STK'ler** ve gönüllüler bu faaliyetleri birlikte yürütür.
- Sosyal sorumluluk projesi; sorgulama, iletişim, görev paylaşımı, fikir üretme, müzakere ve eylem adımlarıyla hazırlanır.

Kavram haritası: Yardımlaşma ve dayanışma

ÖĞRENME ALANININ ÖZETİ

Kavram	Neyi anlatır?	Birlikte yaşamaya katkısı
Grup ve rol	Ortak amaçlı topluluklar ve bu topluluklardaki görevler	Herkes rolünü yaparsa grup amacına ulaşır.
Kültür ve saygı	Toplumların yaşayış biçimi ve bu farklılıklara saygı	Güven ve dostluk artar, farklılıklar zenginliğe dönüşür.
Yardımlaşma ve dayanışma	İhtiyaç sahibine destek ve topluluğun birlikte hareket etmesi	Toplumsal bağlar ve birlik güçlenir.

Notlarım

BİRLİKTE YAŞAMAK

Grup ve rol
Herkes rolünü yaparsa grup amacına ulaşır.

Kültür ve saygı
Farklılıklar zenginliğe dönüşür; güven artar.

Yardımlaşma ve dayanışma
Toplumsal bağlar ve birlik güçlenir.

Temel: saygı, sorumluluk, birlik ve beraberlik

2. ÖĞRENME ALANI

Evimiz Dünya

Bu temada neler var?

1 Yaşadığımız İlin Göreceli Konumu 16

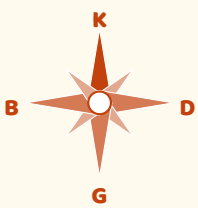
Hepimizin ortak evi olan Dünya'nın küçük bir parçasında, bir ilde yaşıyoruz. Bir uçağın penceresinden aşağı baktığınızı düşününüz: Kıvrılarak akan ırmaklar, düz ovalar, karlı dağlar ve kıyıya dizilmiş şehirler görürsünüz. Bu öğrenme alanında yeryüzünü ve insanın yeryüzüyle ilişkisini inceleyen **coğrafya** biliminin gözüyle bakacaksınız. Yaşadığınız ilin çevresinde nelerin bulunduğunu **haritayla** keşfedecek, ilinizi diğer illerden ayıran özellikleri fark edeceksiniz.

1 Yaşadığımız İlin Göreceli Konumu

Neye göre?

Bir yeri, çevresindeki yerlere ve yönlere bağlayarak anlatırız.

Orası neresi?

Yiğit, yaz tatilini dedesinin yaşadığı Eskişehir'de geçirecektir. Sınıf arkadaşı Melis sorar: "Eskişehir neresi?" Yiğit önce "Türkiye'de." der. Melis gülümser: "Bütün iller Türkiye'de!" Bunun üzerine Yiğit atlası açar ve yeniden anlatır: "Eskişehir, Ankara'nın batısındadır. Kütahya'nın doğusunda, Bilecik'in güneydoğusunda kalır. Porsuk Çayı şehrin içinden geçer. İstanbul ile Ankara arasında çalışan hızlı tren de orada durur."

Yiğit'in ikinci anlatımında her cümle başka bir yere **dayanıyordu**: Ankara, Bilecik, Kütahya, Porsuk Çayı ve tren hattı.

Tanım Göreceli konum

Bir yerin konumunu çevresindeki başka yerlere, yönlere ve uzaklıklara bağlayarak anlatmaya göreceli konum denir.

"Göreceli" sözcüğü, anlatımın bir şeye **göre** yapıldığını hatırlatır.

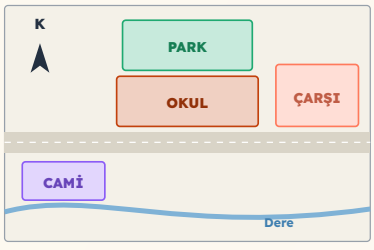
Bir ilin göreceli konumunu anlatırken dört ipucundan yararlanırız: **su kaynakları**, **yeryüzü şekilleri**, **komşu iller** ve **tarihî mekânlar**. İlden geçen ulaşım yolları ve büyük şehirlere uzaklık da anlatımı zenginleştiren ek ipuçlarıdır.

İpucu	Haritada nereye bakarız?	Kendimize sorduğumuz soru
Su kaynakları	Mavi çizgilere ve mavi alanlara	İlim denize, göle ya da bir akarsuya yakın mı?
Yeryüzü şekilleri	Fiziki haritadaki renklere	İlimde hangi dağlar ve ovalar var?
Komşu iller	Mülki idare haritasındaki il sınırlarına	Her yönümde hangi il ya da ülke var?
Tarihî mekânlar	Harita anahtarındaki simgelere ve resmî tanıtım kaynaklarına	Hangi eser ilimi tanıtır?
Ulaşım ve uzaklık (ek ipucu)	Yol, demir yolu, liman ve havalimanı simgelerine	Büyük şehirlere ne kadar uzağım?

Fiziki haritada yeşil tonlar alçak yerleri, kahverengi tonlar yüksek yerleri gösterir. Mülki idare haritası ise illerin sınırlarını ve adlarını gösterir. Bu yüzden bir ili anlatırken çoğu zaman **iki haritaya** birden bakarız.

Okulumuzun göreceli konumu

Kroki temsilîdir, ölçeksizdir

Okula göre

- Park, okulun **kuzeyindedir**.
- Çarşı, okulun **doğusundadır**.
- Dere, okulun **güneyinden** akar.
- Cami, okulun **güneybatısındadır**.

Bir ili anlatırken de aynı yolu izleriz: başka yerlere ve yönlere göre.

Tuzağa düşme!

Neye göre baktığınızı söyleyiniz

Aynı il için farklı yön adları kullanılabilir. **Sinop**, Çorum'a göre kuzeyde, Kastamonu'ya göre doğuda, Samsun'a göre kuzeybatıda yer alır. İl yerinden oynamadı; değişen, **bakış noktasıdır**. Göreceli konum **zamanla** da değişebilir: Bir akarsuyun önüne baraj yapılıp yeni bir göl oluştuğunda ya da iki ili birbirine bağlayan yeni bir yol açıldığında ilin çevresiyle ilişkisi değişir.

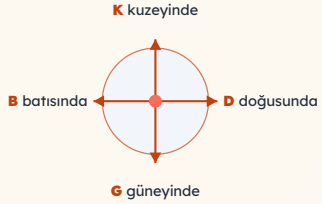
Haritada adım adım

Bir ilin göreceli konumunu belirlemek için şu sırayı izleyebilirsiniz:

1. Haritanın **başlığını**, **harita anahtarını** ve **kuzey okunu** bulunuz. Komşuları görmek için mülki idare haritasını, dağları ve akarsuları görmek için fiziki haritayı seçiniz.
2. İlinizin sınırını parmağınızla izleyiniz. Sınırda karşılaştığınız her ili **yönüyle** birlikte yazınız. Sınır bir denize, bir göle ya da başka bir ülkeye dayanıyorsa bunu da not ediniz.
3. İlinizdeki ya da ilinize yakın deniz, göl ve akarsuları; ardından dağları ve ovaları bulunuz.
4. İlinizin önemli tarihî mekânlarını ve doğal güzelliklerini ekleyiniz. Bunun için valilik, belediye ve Kültür Portalı gibi resmî genel ağ sitelerinden yararlanınız.
5. İsterseniz ilinizden geçen ana yolları, demir yolunu, limanı ya da havalimanını ve en yakın büyük şehre uzaklığı ekleyiniz.
6. Topladığınız ipuçlarını "… göre", "… yakınında", "… kıyısında" gibi ifadelerle birkaç cümlede birleştiriniz.

1	2	3	4	5	6
Haritayı seç	**Sınırı izle**	**Su ve yer şekli**	**Tarihî mekân**	**Yol ve uzaklık**	**Cümle kur**
başlık, anahtar, kuzey	komşular ve yönleri	deniz, göl, dağ, ova	resmî kaynaktan	ek ipucu	"… göre", "… kıyısında"

Konum anlatırken kullandığımız sözcükler

kıyısında deniz, göl kenarında	**eteğinde** dağın alt kısmında
yakınında kısa uzaklıkta	**arasında** iki yerin ortasında
komşusu sınırı bitişik il	**üzerinde** yol, akarsu boyunca

Örnek: Sinop, Karadeniz kıyısındadır; Kastamonu'nun doğusunda, Samsun'un batısında yer alır.

Üç il, üç farklı konum

Göreceli konum, her ile kendine özgü bir **kimlik** kazandırır. Aşağıdaki bilgi kartlarında Türkiye'nin üç farklı köşesindeki illerin göreceli konumları özetlenmiştir.

SİNOP

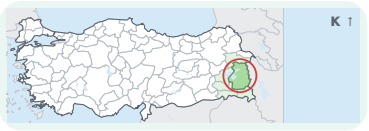
Karadeniz kıyısındadır. Anadolu'nun en kuzey ucu İnceburun bu ildedir. Batısında Kastamonu, güneyinde Çorum, güneydoğusunda Samsun vardır. **Tarihî mekân:** Sinop Kalesi.

ESKİŞEHİR

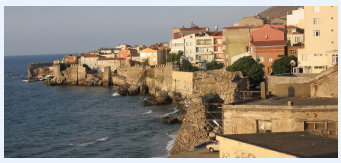
Denize kıyısı yoktur. Kuzeyinde Bolu, kuzeybatısında Bilecik, batısında Kütahya, güneyinde Afyonkarahisar, güneydoğusunda Konya, doğusunda Ankara bulunur. Porsuk Çayı şehrin içinden geçer. **Tarihî mekân:** Odunpazarı evleri.

VAN

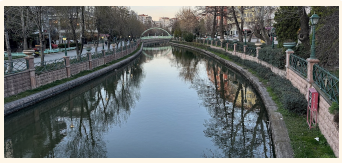
Türkiye'nin en büyük gölü Van Gölü'nün kıyısındadır. Doğusunda İran, kuzeyinde Ağrı, batısında Bitlis, güneybatısında Siirt ve Şırnak, güneyinde Hakkâri vardır. **Tarihî mekân:** Van Kalesi.

SİNOP KALESİ

Kalenin surları denizin kıyısına kadar uzanır.

PORSUK ÇAYI

Eskişehir'in içinden geçen akarsu.

VAN KALESİ

Van Gölü'nün yakınındaki kayalığın üzerinde yükselir.

Kartları karşılaştırdığınızda bir **benzerlik** görürsünüz: Üç ilin tanıtımında da bir su kaynağı ve bir tarihî mekân yer alır. **Farklılık** ise su kaynağının türündedir. Sinop bir denize, Van bir göle kıyıdır; Eskişehir'in denize kıyısı yoktur ama akarsuları önemlidir. Van'ın komşuları arasında bir ülke de bulunur.

Notlarım

Üç örnek il

Harita temsilîdir, ölçeksizdir

Konumdaki miras

Tarihî mekânlar ve doğal güzellikler, bir ili tanıtan en güçlü ipuçlarıdır. Sinop Kalesi, Odunpazarı evleri ve Van Kalesi uzun zamandır yerinde durduğu için bu illerin adıyla birlikte anılır. Böyle bir mekân zarar görürse ilin tanıtımındaki bir ipucu da kaybolur. Bu mirası **gelecek kuşaklara** sağlam ulaştırmak, ilde yaşayanların ve ili ziyaret edenlerin ortak sorumluluğudur.

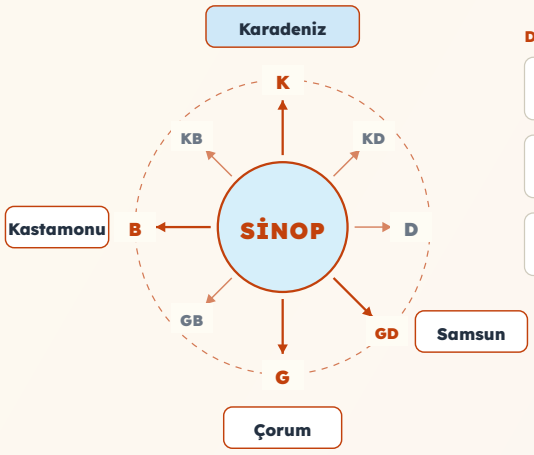
Durum: Bir sınıf gezisinde arkadaşınız, kale surunun taşına adının baş harflerini kazımak istiyor. Ona ne söylersiniz? Bu davranış, ilin göreceli konumundaki hangi ipucuna zarar verir?

İlimizin konum pusulası

Göreceli konumu görselleştirmenin kolay bir yolu **konum pusulasıdır**. Ortaya ilin adı, yön oklarının ucuna da o yönde bulunan yerler yazılır. Aşağıda Sinop için hazırlanmış bir örnek görüyorsunuz.

Konum pusulası: Sinop örneği

Şema temsilîdir

Diğer ipuçları

- Su kaynakları: **Kızılırmak, Gökırmak**
- Yeryüzü şekli: **İnceburun**
- Tarihî mekân: **Sinop Kalesi**

Türkiye dilsiz mülki idare haritası

Harita temsilîdir, ölçeksizdir

Derecelendirme ölçeği

Ölçüt	Çok iyi	İyi	Geliştirilmeli
Yönler ve komşular	Bütün komşular doğru yönde	Komşuların çoğu doğru yönde	Yönler eksik ya da karışık
Su ve yeryüzü şekilleri	İkisi de doğru ve görselli	Biri eksik	İkisi de eksik
Tarihî mekânlar ve kaynak	İki mekân ve kaynak yazılı	Bir mekân var ya da kaynak eksik	Mekân ve kaynak yok

KISACA HATIRLAYALIM

- **Göreceli konum**, bir yerin çevresindeki başka yerlere, yönlere ve uzaklıklara bağlanarak anlatılmasıdır.
- Bir ilin göreceli konumu **su kaynakları**, **yeryüzü şekilleri**, **komşu iller** ve **tarihî mekânlar** gibi ipuçlarıyla anlatılır.
- Yön söylerken **neye göre** baktığımızı belirtiriz; göreceli konum bakış noktasına ve zamana göre değişebilir.
- Göreceli konum **harita, tablo ya da bilgi kartıyla** görselleştirilir, kısa bir sunumla özetlenir.

Kendimi değerlendiriyorum

	Evet	Kısmen	Henüz değil
Bir ilin göreceli konumunu yönlerle anlatabilirim.	☐	☐	☐
Konumu su kaynakları ve yeryüzü şekilleriyle anlatırım.	☐	☐	☐
Yön söylerken neye göre baktığımı belirtirim.	☐	☐	☐
İlimin konumunu harita ya da kartla gösterebilirim.	☐	☐	☐

"Henüz değil" dediğiniz konuyu bölümden yeniden okuyunuz.

Kavram haritası: Göreceli konum

